

DOSSIER

Ben ik een migrant?

De geschiedenis van onze migraties

Het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding heeft verschillende opdrachten. Een van die opdrachten bestaat erin te waken over de grondrechten van vreemdelingen. Daarnaast wil het Centrum mensen informeren over de verschillende soorten migratiestromen en hun reikwijdte.

We hebben nog een lange weg af te leggen. Migratie komt vaak op een negatieve manier in het nieuws: hongerstakingen, uitwijzingen, racisme, mensenhandel... Deze berichten werken wantrouwen en angst in de hand, ten koste van een grondige bezinning. De gevolgen van migratie worden in de media breed uitgesmeerd, maar naar de oorzaken en redenen wordt niet of nauwelijks gepeild. Migratie maakt nochtans onlosmakelijk deel uit van de geschiedenis van de mensheid. Misschien moeten we de mensen hiervan meer bewust maken om de vrees en de spanningen die ermee gepaard gaan weg te nemen. Dat is de uitdaging die het Centrum wil aangaan.

We willen jongeren een referentiewerk aanbieden op basis waarvan ze (de historische wortels van) migraties beter leren begrijpen. Waarom hebben mensen zich vroeger verplaatst? Waarom doen ze het nu? De mens heeft zich steeds verplaatst, om te overleven of simpelweg om beter te leven. De geschiedenis van onze migraties kan ons helpen om de huidige migraties beter te kaderen. Migraties hoeven niet enkel als een probleem benaderd te worden. Ze zijn gewoonweg een historisch gegeven. In dit dossier ontdek je niet alleen hoe vaak de mens zich altijd heeft verplaatst, maar ook dat zijn motieven om te migreren gisteren vaak dezelfde zijn als die van vandaag en wellicht ook die van morgen!

Een correct beeld krijgen van het migratiefenomeen kan alleen als we de achterliggende motieven begrijpen. Dit dossier is een verhelderende bron van informatie. Het nodigt je uit om migratie niet als een homogeen en alleenstaand fenomeen zonder context te zien, maar als een onderdeel van de geschiedenis van de mens. Migraties zijn een direct gevolg van de wil van de mens om te overleven of beter te leven. Zolang mensen redenen hebben om zich te verplaatsen, zal migratie deel uitmaken van ons leven. Een betere kennis van migraties en hun geschiedenis zal leiden tot een andere kijk op migranten en zal de angst en vooroordelen tegenover migranten milderden. In plaats van niets te doen aan het angstgevoel bij burgers kunnen we maar beter een beroep doen op hun gezond verstand.

We bedanken hierbij mevrouw Hannelore Goeman, historica aan de Vrije Universiteit Brussel (Institute for European Studies) voor het schrijven van dit heldere pedagogische document en mevrouw Anne Morelli (Studiegroep over de geschiedenis van de emigraties, Université Libre de Bruxelles) voor haar advies en betrokkenheid.

Jozef De Witte
Directeur

Eduouard Delruelle
Adjunct-directeur

Planten, dieren en mensen op stap

Migreren betekent eigenlijk verhuizen. Een migrant is dus iemand die zich verplaatst en naar een andere streek trekt. In die zin zijn wij allemaal in feite migranten. Alle levende wezens migreren. Doorheen de geschiedenis hebben niet alleen mensen, maar ook planten en dieren zich voortdurend verplaatst. De wereld zoals wij die nu kennen, is het resultaat van ontelbare migraties.

Planten op wandel

Het mag vreemd klinken, maar planten zijn doorgewinterde migranten. Als de temperatuur verandert, verhuizen veel plantensoorten naar meer geschikte gebieden. Een plant migreert natuurlijk niet op eigen houtje; de migratie van plantensoorten als geheel is een geleidelijk proces. Sommige soorten maken snelkiemende zaden aan om hun voortplanting te versnellen, zodat elke nieuwe generatie steeds een stuk verder kan verhuizen. Andere planten produceren beweeglijke zaden die dan door de wind of door vogels worden meegevoerd. Denk bijvoorbeeld aan de helikopterzaden van de esdoorn. Tijdens de ijstijd migreerden veel plantensoorten op die manier naar warmere streken om te kunnen overleven. Tegenwoordig zien we de omgekeerde beweging. Door de opwarming van de aarde slaan veel klimaatgevoelige soorten op de vlucht naar hoger gelegen, koudere gebieden. Onderzoek toont aan dat heel wat planten in de Alpen nu meer dan 400 meter hoger terug te vinden zijn dan een halve eeuw geleden. Anderzijds verschijnen planten zoals de *Medicago arabica* (of de gevlekte rupsklaver), die normaal gezien voornamelijk in het warme Middellandse Zeegebied groeien, plots in onze wegbermen. Wetenschappers hebben ook uitgerekend dat boomsoorten zich in onze streken minstens twee kilometer per jaar moeten verplaatsen om de klimaatsveranderingen te kunnen bijhouden. De meeste boomsoorten kunnen zich echter niet sneller dan 100 tot 400 meter per jaar verplaatsen waardoor veel soorten met uitsterven bedreigd worden. Voor planten is het dus vaak van levensbelang om te migreren.

Dieren volgen voedsel

Ook dieren moeten zich verplaatsen om te kunnen overleven. Tijdens de zogenaamde 'grote migratie' trekken bijvoorbeeld meer dan 1,5 miljoen dieren

over de vlaktes van de Serengeti (in Tanzania en Kenia) op zoek naar voedsel. Vooral gnoes, maar ook gazelles en zebra's nemen deel aan deze jaarlijkse marathon. Ze worden op de voet gevolgd door leeuwen en hyena's die zich genoodzaakt zien hun prooiën achterna te reizen. Dieren zijn natuurlijk veel mobieler dan planten: ze hebben geen jaren nodig om zich te verplaatsen en kunnen bovendien veel grotere afstanden overbruggen. Zo legt een grijze walvis in zijn leven meer dan 800 000 kilometer af. Dat is ongeveer naar de maan en terug! Ook de Atlantische zalm staat bekend om zijn lange tochten. Elk jaar zwemmen miljoenen zalmen van de open zee terug naar de rivier waar ze geboren zijn om zich voort te planten, soms duizenden kilometers ver. Sommige insecten tonen zich minstens even overtuigende reizigers. Gedreven door honger overbruggen zwermen van miljarden treksprinkhanen soms honderden kilometers per dag. Omdat deze sprinkhanen elke dag hun eigen gewicht aan voedsel verorberen, trekken ze op hun tocht een spoor van vernieling door het landschap. Net als planten migreren al deze dieren in de hoop een beter leven te vinden: warmere oorden, meer voedsel, een betere broedplaats.

Mee op reis met de mens

Zowel dieren als planten migreren niet altijd uit eigen beweging. In de loop van de geschiedenis zijn ze ook vaak met de mens meegereisd. Het verhaal van de aardappel is ongetwijfeld het meest bekende voorbeeld. Deze plant is oorspronkelijk afkomstig uit Latijns-Amerika, maar werd in de 16e eeuw door de Spanjaarden geïmporteerd. Aanvankelijk werden aardappelen als 'duivelse' gewassen beschouwd. De aardappel is namelijk verwant met de giftige zwarte nachtschade, waardoor mensen ziek werden bij het

▲ De treksprinkhaan, een bloeddorstige migrant.

eten van hun ongekoekte vruchten. Eenmaal men begrepen had dat de aardappel gekookt diende te worden, wist de aardappel zich echter razendsnel te verspreiden in het door hongersnood geteisterde Europa. Vandaag neemt die voedzame knol in ons dagelijks menu nog steeds een prominente plaats in, zowel in Europa als elders.

Ook veel dieren zijn met behulp van de mens de oceaan overgestoken. Paarden, schapen, geiten en varkens werden tijdens de 16e eeuw naar Amerika verscheept in opdracht van de Europese kolonisten. Was dat niet gebeurd, dan reden cowboys nu misschien op lama's rond! En de honingbij werd door de indianen natuurlijk ook niet toevallig bestempeld als 'Engelse vlieg'. Niet alleen Amerika dankt veel van zijn dieren aan georganiseerde migratie. Australië staat vandaag bekend als land van de wol, maar weinig mensen weten dat schapen pas in de 19e eeuw in deze Engelse kolonie werden geïntroduceerd.

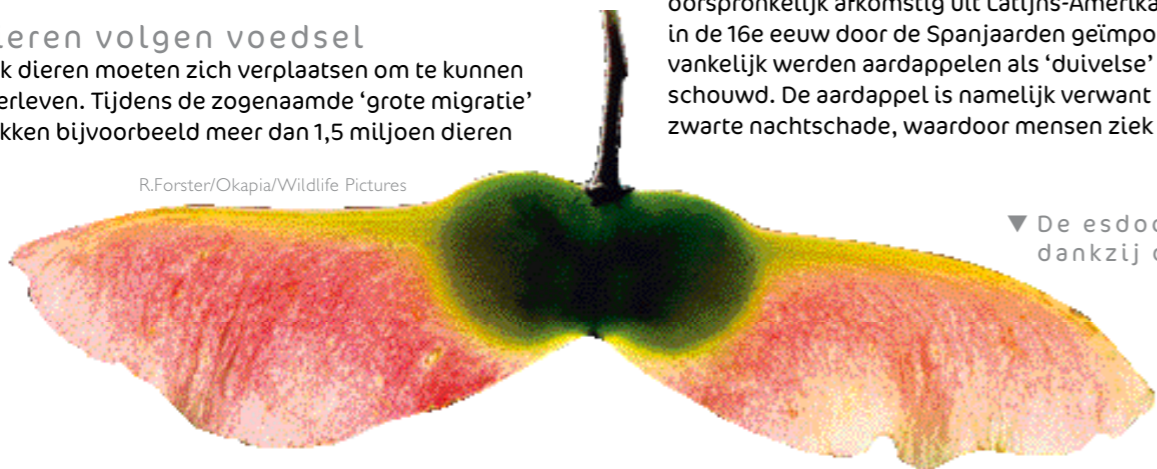
Mensen verhuizen

De mens zelf is ongetwijfeld de meest verwoede migrant. Al duizenden jaren voor ontdekkingsreizigers de oceanen afschuimden, trokken onze prehistorische voorouders de wereld rond. Reizen zit de mens in het bloed. Mensen leggen tegenwoordig ontelbare kilometers af. Uiteraard heeft de technische vooruitgang daarbij een belangrijke rol gespeeld. Moderne transportmiddelen zoals het vliegtuig en de trein maken het mogelijk om in korte tijd onvoorstelbare afstanden te overbruggen. Terwijl Christoffel Columbus er meer dan twee maanden voor nodig had om de kust van Amerika te bereiken, duurt een vlucht naar New York nu minder dan tien uur. Binnen de Europese Unie geldt er zelfs

vrij verkeer van werkkrachten. De bewegingsvrijheid waar vele mensen vandaag van genieten, is ongezien in de geschiedenis van de mens. Al mogen we niet vergeten dat de vrijheid van verkeer nog vaak wordt ingeperkt om administratieve redenen, bijvoorbeeld omdat mensen een visum nodig hebben om een land binnen te mogen.

Soms worden mensen verplicht om te migreren. Denk bijvoorbeeld aan de slavenhandel of de verplichte tewerkstelling van gevangenen in de oorlogseconomie. Gelukkig kiezen de meeste mensen er vandaag bewust voor om zich te verplaatsen. Ze verhuizen naar een groter huis of een leukere buurt, binnen een land of over de grenzen heen. Mensen volgen hun grote liefde naar de andere kant van de wereld of verhuizen naar een ander continent voor hun werk. Bovendien trekken steeds meer reizigers de wereld rond om hun horizon te verbreden: stappen in de Thaise jungle, op safari in Zuid-Afrika, naar Congo voor vrijwilligerswerk enzovoort. Ook de minder avontuurlijk aangelegde mens kan trouwens de culturele rijkdom van onze planeet leren kennen. Dankzij de vele migranten die uit alle windstreken naar Europa zijn verhuisd, kunnen we vandaag de wereld ontdekken in onze eigen achtertuin. Mensen verplaatsen zich natuurlijk niet zomaar. Of we nu op vakantie gaan of voorgoed verhuizen naar een ander land, we verplaatsen ons in feite omdat we op zoek zijn naar geluk. Net zoals dieren en planten migreren mensen in de hoop elders een beter leven te vinden.

R.Forster/Okapia/Wildlife Pictures

▼ De esdoorn migreert dankzij de vogels.

Wij, nomaden

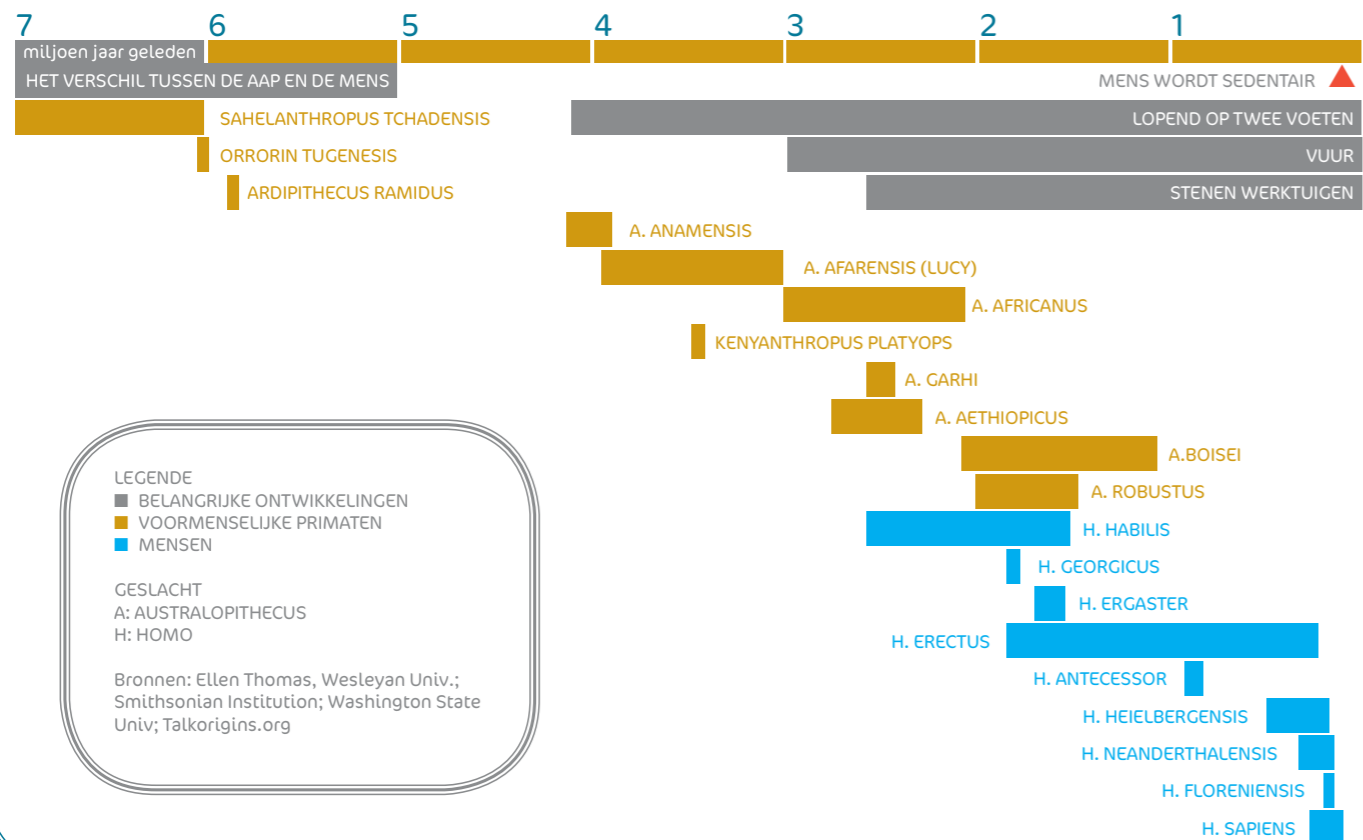
Wij zijn allemaal afstammelingen van nomaden. Sinds zijn ontstaan als soort heeft de mens overwegend een zwervend bestaan geleid. De voorouders van de moderne mens hebben miljoenen jaren over de aarde gezworven vooraleer de homo sapiens zijn nomadische levensstijl uiteindelijk inruilde voor een boerenbestaan. Meer dan 90% van de tijd dat de mens bestaat, leefde hij in kleine groepen als jager-verzamelaar. Slechts ongeveer 10 000 jaar geleden begonnen mensen zich steeds vaker op een vaste plaats te vestigen. De omschakeling naar een sedentair leven is dus een bijzonder recente ontwikkeling in de geschiedenis van de mensheid.

oud geven aan dat de mens toen al in deze streken was doorgedrongen. Pas tussen 800 000 en 700 000 jaar geleden waagden de eerste mensen de overtocht naar Europa. De oudste menselijke resten in West-Europa werden gevonden in het Spaanse Gran Dolina en zouden 780 000 jaar oud zijn. Waarschijnlijk bereikte de mens Europa over land, ofwel zijn ze er, dankzij het

lage zeeniveau, in geslaagd de Middellandse Zee over te steken. Hoewel het moeilijk is de precieze 'beweegreden' van onze voorouders te doorgronden, gaan wetenschappers ervan uit dat vooral de toenemende droogte in Afrika en de bijbehorende voedselschaarste aan de basis liggen van die migratie. Zowel de aanwezigheid van nieuwe kuddes en voedselvoorraden, als het mildere klimaat zouden de mens uiteindelijk gemotiveerd hebben om naar Europa te trekken.

Van Afrika tot Europa

De menselijke soort zou oorspronkelijk afkomstig zijn uit Afrika. Volgens de meest recente ontdekkingen zouden de eerste voorlopers van de mens ongeveer 6 à 7 miljoen jaar geleden in Oost-Afrika hebben geleefd. Al snel begonnen deze primitieve mensen zich te verspreiden, eerst binnen, maar later ook buiten het Afrikaanse continent. Fossiele vondsten in China en Georgië van meer dan 1,8 miljoen jaar

De eerste sedentaire samenlevingen waren waarschijnlijk in Egypte.

Ook toenemende competitie tussen verschillende menssoorten zou kunnen verklaren waarom sommige groepen zich verplicht zagen nieuwe horizonten op te zoeken.

Van neanderthaler tot homo sapiens

De eerste mensen die Europa bereikten waren jager-verzamelaars die steeds van één plaats naar de andere trokken. Nomadische stammen volgden de grote kuddes die door Europa zwierven, zelf op zoek naar nieuw graasland. Telkens als de dieren zich verplaatsten, trokken de mensen hen achterna. Op die manier verspreidde de mens zich razendsnel over het hele continent. Bij het begin van de laatste ijstijd werd Europa bevolkt van Gibraltar tot het zuiden van België en van West-Frankrijk tot aan de Krim. Niet alle stammen hebben deze laatste ijstijd overleefd. De neanderthalers, tot dan toe de belangrijkste menssoort in onze streken, stierven langzaam uit.

Er bestaat discussie over de vraag waarom de neanderthalers zijn uitgestorven. De meeste wetenschappers beweren dat niet alleen het ijskoude klimaat, maar ook de opmars van een nieuwe menssoort daarbij een belangrijke rol heeft gespeeld. Zo'n 100 000 jaar geleden verschijnt in het Nabije Oosten en Oost-Afrika de voorloper van de moderne mens: de homo sapiens. Vanuit die gebieden verspreidde hij zich over de hele wereld. De laatste ijstijd was nog volop aan de gang en de continenten waren door de lage waterstand van de zeeën met elkaar verbonden. Tussen 35 000 en 10 000 jaar geleden bereikte de nieuwe menssoort onze contreien. Nu het ijs zich ook in de noordelijke gebieden had teruggetrokken, kon de mens ook die gebieden ontdekken.

Van zwerver tot boer

De intrede van de homo sapiens bracht een ware revolutie teweeg. In de vruchtbare gebieden rond de Tigris en de

Eufraat was deze menssoort er ongeveer 10 000 jaar geleden in geslaagd planten en dieren te domesticeren. Die ontdekking zorgde voor een drastische verandering in levenswijze. Dankzij steeds effectievere landbouwmethoden kon de mens zich voortaan op een vaste locatie vestigen. Al snel ontstonden sedentaire nederzettingen en ontwikkelden zich georganiseerde vormen van samenleven. De eerste beschavingen ontstonden waarschijnlijk in Egypte, in de Indusvallei en in Mesopotamië.

Grote migraties in Europa

Samen met de homo sapiens bereikte de nieuwe manier van leven ook Europa. Vanaf het neolithicum leefden mensen steeds vaker in vaste nederzettingen. Op die manier ontwikkelden zich geleidelijk verschillende stammen die verspreid woonden over het Europese continent.

Na 800 v.C. groeiden de Kelten – ook wel Galliërs genoemd – uit tot de meest invloedrijke bevolkingsgroep in West-Europa. In feite mogen 'de Kelten' niet als één volk worden beschouwd, het was eerder een verzamelnaam die Griekse en Romeinse geschiedschrijvers gebruikten voor verschillende stammen met gelijkaardige gewoonten en tradities. Oorspronkelijk afkomstig uit Centraal-Europa, zwermde Keltische stammen de volgende eeuwen uit over de rest van het continent. Op haar hoogtepunt kende de Keltische beschaving een verspreidingsgebied dat van Hongarije en Roemenië via Duitsland, België en Frankrijk tot Engeland en Ierland liep.

Toen Julius Caesar in 52 voor Christus onze streken wist te veroveren, noemde hij de Belgen 'de dappersten der Galliërs'. Maar wie bedoelde hij daar precies mee? In de Romeinse tijd werd het huidige België onder andere bewoond door Menapiërs, Nerviiërs, Tongeren en Trevieren, aangevuld

met Germaanse inwijkelingen en wat immigranten uit het Middellandse Zeegebied. Ook toen al werd ons land met andere woorden bevolkt door een bont allegaartje van culturen. Na de overwinning van Caesar werden lokale gebruiken sterk gekruist met Romeinse invloeden. De inwoners van 'Gallica Belgica' werden min of meer verplicht de taal, het rechtssysteem en de godsdienst van de Romeinen over te nemen.

In de vijfde eeuw moesten de Romeinen plaatsmaken voor nieuwe inwijkelingen. Opgejaagd door de oprukkende Hunnen en aangelokt door de rijkdommen van het politiek verzwakte West-Romeinse Rijk trokken vanaf het einde van de vierde eeuw verschillende Germaanse stammen het Romeinse Rijk binnen. Grote groepen van Franken, Vandalen en Goten verlieten hun woonplaats in de Scandinavische hooglanden om elders een veilig onderkomen te zoeken. Deze zogenaamde 'Grote Volksverhuizing' lag aan de basis van de val van het Romeinse Rijk en luidde zo het begin van de middeleeuwen in.

Kleine groepen migranten

Eeuwen nadat de mens was overgeschakeld op een sedentaire levenswijze bleven mensen zich dus verplaatsen, soms op grote, maar meestal op kleinere schaal. Volksmigraties van bovenstaand kaliber waren eerder uitzonderlijk. Vooral bepaalde groepen binnen de bevolking hielden de nomadische traditie van onze voorouders in ere. De Griekse scheepslui toonden zich bijvoorbeeld gedreven reizigers. Onder invloed van de toenemende bevolkingsdruk en de aanhoudende conflicten op het Griekse vasteland begonnen de Grieken in de achtste eeuw met het koloniseren van de gebieden rond de Middellandse Zee. Al snel ontstond een netwerk van handelsposten dat zich uitstreckte van Klein-Azië tot in Frankrijk. Zo konden Griekse handelaars hun koopwaar aan de man brengen in de rest van Europa. Uit opgravingen blijkt bijvoorbeeld dat de Kelten intense handelscontacten onderhielden met de Grieken.

Ook tijdens de middeleeuwen stonden handelaars bekend als gedreven migranten. Dankzij de jaarmarkten die vanaf de 13e eeuw werden georganiseerd in o.a. Brugge en Leper, vonden handelaars uit de rest van Europa hun weg naar onze contreien. Terwijl de inwoners hier konden genieten van de Engelse, Franse en Italiaanse producten die werden geïmporteerd, werd het Vlaamse laken verspreid over de rest van het continent. Omdat Brugge en later ook Antwerpen in die tijd belangrijke economische centra waren, vestigden buitenlandse handelaars zich soms ook permanent in ons land. Een illustratie hiervan is het schilderij 'Het Arnolfini huwelijk' van Jan Van Eyck. Wat veel mensen niet weten is dat deze nochtans Vlaamse Primitief eigenlijk een koppel migranten afbeeldt. Het gaat namelijk om een portret van Giovanni Arnolfini, een rijke Italiaanse bankier die zich in Brugge vestigde, samen met zijn vrouw, Giovanna Cenami. Naast de Italianen waren ook Duitsers, Engelsen, Fransen en kooplui uit de Baltische gebieden talrijk aan-

wezig in Brugge en Antwerpen, in die mate zelfs dat er 'etnische buurten' bestonden zoals we die vandaag kennen. Little Italy avant-la-lettre zeg maar.

Naast handelaars leidden ook veel ambtenaren in de middeleeuwen een nomadisch bestaan. Zo had Karel de Grote in de 9e eeuw een reizende hofhouding en trok hij met zijn gevolg door Europa. De Engelse koning Hendrik I introduceerde in de 11e eeuw een systeem van rondreizende rechters die het land afreisden om recht te spreken.

Een laatste groep die hier zeker vermeld moet worden zijn de pelgrims. In de middeleeuwen kwam het vaak voor dat mensen een pelgrimstocht ondernamen. Pelgrims legden talloze kilometers af, naar Santiago de Compostella, Jeruzalem, Rome of een van de vele andere bedevaartsoorden die Europa toen rijk was.

Het mag dus duidelijk zijn dat elk tijdperk zijn nomaden heeft. Als gevolg van de vele migraties werd de Europese bevolking op het einde van de middeleeuwen gekenmerkt door een grote culturele diversiteit. In feite kun je zeggen dat Europa zijn rijke, culturele geschiedenis te danken heeft aan deze mengelmoes van invloeden.

▼ Het Arnolfini-huwelijk van Van Eyck stelt rijke Italiaanse migranten voor.

ANP

Europa zwermt uit

Eenmaal overgeschakeld op een sedentaire levensstijl, werd de mens snel honkvast. In de middeleeuwen verplaatste hij zich nog amper in vergelijking met zijn vroege voorouders. Vaak had hij dieren om voor te zorgen of akkers die bewerkt moesten worden. De mens was dan ook niet geneigd zijn geboortestreek te verlaten.

Met de opkomst van staten en steden vanaf de 10e, 11e eeuw werd het sedentaire karakter van de maatschappij nog versterkt. Met uitzondering van handelaars, pelgrims en soldaten waren mensen niet geneigd hun geboorteland te verlaten. De weinigen die zich wel een nomadische levensstijl aanmaten, verlieten bovendien zo goed als nooit het Europese continent.

Enkel de Vikingen zouden zich al vroeg aan een overzeese ontdekkingsstocht hebben gewaagd. Archeologische resten wijzen erop dat zij nog voor het begin van de 11e eeuw de kusten van Noord-Amerika hadden bereikt. De Venetiaanse koopman Marco Polo doorkruiste in het begin van de 14e eeuw dan weer grote delen van Azië. Het is geen toeval dat Marco Polo uit Venetië afkomstig was. In de 14e eeuw was 'de stad der dogen' een van de rijkste en machtigste handelscentra van Europa. Mensen met zin voor avontuur maakten daar een kans om hun droom te realiseren. Op lange termijn heeft de verstedelijking van Europa gezorgd voor de economische en culturele bloei die nodig was om de latere kolonisaties te doen slagen. Enkele avonturiers waagden zich vanaf de 15e eeuw wel steeds verder op de wereldzeeën. De ontdekking van nieuwe gebieden zou mensen vanaf de 16e eeuw opnieuw massaal in beweging brengen. Miljoenen Europeanen emigreerden tussen de 16e en 19e eeuw naar de nieuwe kolonies om daar een nieuw leven op te bouwen.

De grote ontdekkingsreizen

Avonturiers als Marco Polo werden een bron van inspiratie voor latere generaties ontdekkingsreizigers. Zo wordt gezegd dat het reisverslag van Marco Polo, Columbus zou aangezet hebben om een alternatieve route naar het Verre Oosten te zoeken. Ongetwijfeld hebben ook de roemrijke ontdekkingsstochten van de Portugezen aan het begin van de 15e eeuw daar een rol in gespeeld. In de jaren 1430 nam Hendrik de Zeevaarder het initiatief om de westkust van Afrika te verkennen. Anders dan zijn naam doet vermoeden, nam deze Portugese prins zelf niet aan de tochten deel, maar zijn mannen wisten met succes het huidige Ivoorkust te bereiken. In de jaren na zijn dood zouden Portugese zee-

vaarders zich steeds verder wagen langs de Afrikaanse kusten. In 1488 bereikte Bartolomeus Diaz het meest zuidelijke punt van Afrika. Het verhaal gaat dat hij de kaap aanvankelijk Cabo Tormentosos (Kaap der Stormen) had genoemd, maar dat koning

Johan II van Portugal de naam liet veranderen in Cabo de Boa Esperança (Kaap van de Goede Hoop). Hij was er namelijk van overtuigd dat deze ontdekking een doorbraak betekende in de zoektocht naar een nieuwe handelsroute richting India over zee. Als draaischijf van de specerijenhandel was India toen het beloofde land voor vele Europese handelaars. Enkele jaren later zou de Portugees Vasco da Gama er inderdaad in slagen helemaal rond Afrika te varen en als eerste de zeereis van Europa naar India te voltooien.

Geconfronteerd met het succes van de Portugezen, konden hun Spaanse concurrenten niet achterblijven. Na lang aandringen kreeg Christoffel Columbus in 1492 de goedkeuring – en het geld – van de Spaanse koning om zijn plan te realiseren om via het westen naar India te varen. Uiteindelijk raakte hij op de Bahama-eilanden verzeild, maar dat weerhield er hem niet van om de lokale bevolking 'indianen' te dopen. Hoewel Columbus vaak als ontdekker van Amerika wordt genoemd, was het uiteindelijk een andere Itali-

▼ Columbus komt aan in Indië.

VPM

aan, Giovanni Caboto, die weliswaar in Engelse dienst, als eerste voet aan wal zette op het Amerikaanse continent in 1497. De Spanjaarden waren er aan het begin van de 16e eeuw wel in geslaagd een westelijke doorgang te vinden, helemaal rond Zuid-Amerika. Een van de schepen die in 1519 onder leiding van de Portugees Ferdinand Magellaan uit Spanje was vertrokken, keerde in 1522 terug van een tocht rond de wereld, langs Patagonië en de Filippijnen en helemaal rond Afrika terug naar Sevilla.

Kolonisaties

De ontdekkingsreizen gaven het startschot voor een nieuw hoofdstuk in de migratiegeschiedenis van de mens: de kolonisaties. Telkens als er een nieuw gebied ontdekt werd, werd het ingelijfd bij het land dat de ontdekkingstocht had gefinancierd. Op die manier konden Europese mogendheden zoals Spanje, Portugal en Engeland op korte tijd een indrukwekkend koloniaal rijk uitbouwen. De kolonisaties brachten ook een nieuwe migratiestroom op gang: de nieuwe kolonies moesten immers bestuurd en bewerkt worden. Zo maakten duizenden Spanjaarden de overtocht naar Latijns-Amerika, als ambtenaren van de Spaanse kroon, als avontuurlijke ondernemers op zoek naar goud en geluk. Ook vele Engelsen trokken naar de Nieuwe Wereld. Door een explosieve bevolkingsgroei had Engeland in het begin van de 17e eeuw te kampen met nijpende voedseltekorten. De Engelse regering besloot daarom aan iedere burger die naar Amerika vertrok 20 hectare land te schenken. Veel pachters en arme boeren maakten dankbaar gebruik van deze kans en vertrokken naar de nieuwe Engelse kolonies in Noord-Amerika. Anderen vertrokken om aan religieuze vervolging te ontsnappen. Een beroemd voorbeeld zijn de *Pilgrim Fathers*. Die groep religieuze reformisten had zich van de Engelse staatskerk afgescheurd en vluchtte in 1620 naar Amerika om zijn godsdienst daar vrij te kunnen beleven. Uiteindelijk

▼ Koning Boudewijn in Belgisch Kongo.

KOMAN! OP NAAR EEN BETERE WERELD!

stichtten de religieuze reformisten de zogenaamde *Plymouth Colony* in het huidige Massachusetts.

Slavenhandel

Dergelijke vormen van vrijwillig vertrek leverden echter lang niet genoeg werkrachten op voor de nieuwe kolonies. Daarom werden mensen soms ook verplicht om te migreren. Een vorm van verplichte migratie die vaak over het hoofd wordt gezien, is de slavenhandel. Vooral berucht is de transatlantische slavenroute. Naarmate de kolonies in Amerika zich verder ontwikkelden, ontstond er een steeds grotere behoefte aan goedkope arbeidskrachten. In de 17e en 18e eeuw zouden gewiekste handelaars daar handig op inspelen door slaven te importeren. Engelse, maar ook Spaanse en Nederlandse handelaren gingen slaven kopen aan de kust van West-Afrika om die dan te verkopen in Amerika. De huidige schatting is dat ongeveer 12 miljoen slaven naar Amerika zijn verscheept. Pas in 1865 werd de slavernij in Amerika officieel afgeschaft. Vandaag herinnert de grote groep Afro-Amerikanen in de Verenigde Staten aan dit weinig glorieuze hoofdstuk uit de Amerikaanse geschiedenis.

Belgisch Kongo

De kolonisatie van Afrika bleef lange tijd beperkt tot het oprichten van handelsposten in de kuststreken. Toen er verder geen andere gebieden meer te veroveren waren, viel ook het Afrikaanse continent ten prooi aan de kolonisatiedrang van de Europese grootmachten. Eind 19e eeuw kwamen de koloniale mogendheden samen op de Conferentie van Berlijn (1884-1885) om Afrika onderling te verdelen. Ook de Belgische koning wist er een kolonie te verwerven. Kongo-Vrijstaat, een land tachtig keer zo groot als België, werd als persoonlijk bezit aan Leopold II toegewezen. Na toenemende beschuldigingen van wanbeheer werd het gebied

in 1908 door de Belgische staat overgenomen als nationale kolonie. In de volgende decennia trokken vele Belgen naar Kongo om daar het land te helpen besturen of nieuwe bedrijven op te richten. Tegen het einde van de koloniale periode hadden naar schatting 80 000 Belgische burgers zich in Kongo gevestigd. Door het gespannen klimaat na de onafhankelijkheid van Kongo in 1960 keerden de meeste Belgen uiteindelijk naar huis terug.

Vertrek uit België

Omdat wij België vooral kennen als een land van immigratie, vergeten we weleens dat veel van onze landgenoten zijn geëmigreerd. Tot vlak na de Eerste Wereldoorlog was het aantal Belgen dat ons land verliet groter dan het aantal buitenlanders dat naar België kwam. Honderdduizenden Belgen zijn in de loop van de geschiedenis naar het buitenland getrokken om hun geluk te beproeven, soms in verre landen als Kongo, maar vaak veel dichterbij huis. Tijdens de religieuze oorlogen van de 16e eeuw zijn bijvoorbeeld duizenden protestanten uit Antwerpen naar Nederland verhuisd om aan katholieke vervolging te ontsnappen. In de 19e eeuw was Frankrijk de meest gekozen bestemming: talloze Belgische mannen en vrouwen trokken naar het noorden van Frankrijk om in de textielindustrie en de steenkoolmijnen te werken. Na 1850 vormden de Belgen zelfs de grootste groep vreemdelingen in Frankrijk. Vrouwen werkten ook vaak als huishoudster in Parijs. Belgische arbeiders waren graag geziene gasten van de Franse werkgevers, omdat ze bekend stonden om hun enorme werkkraft en vaak voor een lager loon wilden werken dan hun Franse tegenhangers. Toch kregen de Belgen af te rekenen met heel wat vooroordelen. In het noorden van Frankrijk noemden ze de Belgen bijvoorbeeld vaak spottend *Pots au beurre* omdat ze hun eigen boter meebrachten van thuis, zodat ze in Frankrijk enkel brood moesten kopen. Soms liepen de spanningen hoog op en braken er zelfs rellen uit tegen Belgische arbeiders.

Nieuwe hoop in de Nieuwe Wereld

In de 19e en in het begin van de 20e eeuw kende vooral de emigratie naar Noord-Amerika een forse stijging. Al sinds de koloniale tijd had Amerika een bijzondere aantrekkingskracht uitgeoefend op immigranten uit de hele wereld. In de Nieuwe Wereld hoopten mensen een nieuw leven te kunnen opbouwen. Ook na de onafhankelijkheid van de Verenigde Staten in 1776 had de Amerikaanse regering nieuwkomers steeds verwelkomd, omdat het land extra arbeidskrachten goed kon gebruiken. Dankzij de uitvinding van stoomschepen was het vanaf de 19e eeuw bovendien veel eenvoudiger om Amerika te bereiken. Tijdens de piekjaren van immigratie tussen 1890 en 1924 kwamen meer dan 15 miljoen immigranten in de Verenigde Staten aan. Ook veel Belgen waagden de oversteek. Naast de Verenigde Staten was ook Canada een populair immigratieland. Vanaf het midden van de 19e eeuw voerde

de Canadese overheid een massale campagne om de Belgische inwoners ervan te overtuigen naar Canada te migreren. En met succes: tussen 1901 en 1930 trokken ongeveer 32 000 Belgen naar de Canadese provincies. Een kleinere groep Belgen koos voor Latijns-Amerika. Zowel in Mexico, Cuba, Haïti, Argentinië als in Brazilië bestonden kleine enclaves van Belgische immigranten.

Beroemde inwijkeling

Hoewel er meer Belgen naar het buitenland trokken dan omgekeerd, waren er in de 19e eeuw natuurlijk ook migranten die naar België kwamen. Kort voor de oprichting van ons land waren de meeste immigranten die zich hier vestigden afkomstig uit buurlanden. Het waren vooral Fransen, maar ook veel Nederlanders. Neem de schrijver Hendrik Conscience. Vreemde naam toch voor iemand die de 'De Leeuw van Vlaanderen' heeft geschreven. Hendrik Conscience was de zoon van Pierre Conscience, een Fransman uit Besançon die zich ten tijde van de Napoleontische overheersing in Antwerpen had gevestigd. Daar was hij getrouwd met Cornelia Balieu, een Vlaams meisje dat hem acht kinderen zou schenken. Ironisch dat net een halve Fransman verantwoordelijk is voor deze klassieker van de Vlaamse literatuur.

▼ Aankomst van migranten op Ellis Island in Amerika in de 19e eeuw.

België, het beloofde land

De 21e eeuw wordt nu al de eeuw van de migratie genoemd. Nooit eerder hebben mensen zich zo vaak verplaatst. Wetenschappers voorspellen dat het aantal migraties de komende jaren sterk zal toenemen. De technische vooruitgang stelt ons in staat om in een hets tempo de wereld rond te reizen. Een zakelijke meeting in New York of een snoepreisje naar Parijs, de hedendaagse mens draait er zijn hand niet voor om. Helaas worden mensen ook vandaag nog vaak verplicht om te migreren, op de vlucht voor oorlog of natuurgeweld. Denk maar aan de vluchtelingenstroom in Darfoer of de massale exodus uit New Orleans door de komst van de orkaan Katrina.

Emigratie uit en immigratie naar België

De toon werd alvast gezet in de voorbije eeuw. De 20e eeuw kende een aaneenschakeling van massale migraties. Het uitbreken van de twee wereldoorlogen, de economische heropleving van de jaren zestig, het conflict in ex-Joegoslavië en de groeiende kloof tussen Noord en Zuid zijn maar enkele voorbeelden van oorzaken die de grote migratiestromingen op gang hebben gebracht. Ook in België lieten deze ontwikkelingen zich duidelijk voelen. Bij de Duitse inval in 1914 zochten ongeveer 1 300 000 Belgen bescherming in de buurlanden. Op enkele weken tijd verliet bijna een vijfde van de hele bevolking het Belgische grondgebied!

Hoewel er dus in de loop van de 20e eeuw heel wat Belgen tijdelijk uitgeweken zijn naar het buitenland, zou België in de 20e eeuw vooral een uitgesproken immigratieland worden. Onze streken kenden een lange geschiedenis van immigratie. Het huidige België – dat pas in 1830 werd gesticht – behoorde onder andere tot het Romeinse Rijk en dat van Karel de Grote, stond onder het bestuur van de Spaanse en Oostenrijkse Habsburgers, om uiteindelijk kort deel uit te maken van Frankrijk (1792-1815) en het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830). Telkens als onze gebieden door een ander land werden ingelijfd, ging dat gepaard met de instroom van een hele groep vertegenwoordigers van het nieuwe gezag.

Na de Eerste Wereldoorlog

Toen België in 1830 uiteindelijk onafhankelijk werd, bleef het aantal nieuwe immigranten aanvankelijk bescheiden. Zoals gezegd kwamen de meeste vreemdelingen naar ons land vanuit de buurlanden. Pas na de Eerste Wereldoorlog zou de immigratie naar ons land opvallend toenemen. Vooral tijdens het interbellum (de periode tussen de twee wereld-

oorlogen) bereikte de immigratie in België nooit geziene hoogten. Dat had vooral te maken met het feit dat de Belgische overheid voor het eerst rekruteringscampagnes organiseerde om buitenlandse arbeiders aan te trekken, voornamelijk voor de bloeiende steenkoolindustrie. Vooral Italianen en Oost-Europeanen uit Polen, Tsjecho-Slowakije en Joegoslavië lieten zich overtuigen om naar België te migreren.

Tweede Wereldoorlog

Voor de Tweede Wereldoorlog werd de Belgische bevolking aangevuld met immigranten die gevlucht waren voor de miserie en de dictaturen in Zuid- en Oost-Europa. Denk aan Franco in Spanje, Pidluski in Polen en Mussolini in Italië. Bovendien waren ook heel wat buitenlanders actief in het Belgische verzet tijdens de oorlog: gevluchte Russische gevangenen, Italianen, Fransen ... Helaas verloor ons land tijdens de oorlog ook een deel van

▼ Bij een ongeval in de mijn van Marcinelle kwamen honderden gastarbeiders om het leven.

zijn migranten. Op 11 juni 1942 kreeg de SS-officier Kurt Asche, verantwoordelijk voor 'Joodse Aangelegenheden' in Brussel, de opdracht 10 000 Joden uit België te deporteren naar Auschwitz. Een paar maanden later werd dit aantal nog verdubbeld. Een eerste golf Joden was eind 19e eeuw naar onze streken gekomen, op de vlucht voor gewelddadige vervolging in het tsaristische Rusland. Een tweede, veel grotere groep was na de Eerste Wereldoorlog uit Polen vertrokken, omdat daar tijdens het interbellum een extreem nationalistisch en antisemitisch klimaat heerste. De deportatie van Joden naar Duitse vernietigingskampen heeft miljoenen mensen op de vlucht gedreven. Helaas zijn vele Joden niet aan de vervolgingen van de Nazi's kunnen ontkomen. Tussen 1942 en 1944 zijn bijna 30 000 Joden uit België naar Auschwitz en andere kampen gedeporteerd. Gelukkig kon meer dan de helft van de vooroorlogse Joodse bevolking in België aan deze gruwel ontsnappen, dankzij het verzet en de solidariteit van zowel Joden als van de Belgische bevolking.

Na de Tweede Wereldoorlog

Na de bevrijding werden Duitse krijgsgevangenen tewerkgesteld in onze steenkoolmijnen om de Poolse en Russische gevangenen te vervangen die intussen bevrijd waren. Sommige Duitsers zouden ook na de bevrijding van alle buitenlandse gevangenen in België blijven om een nieuw leven op te bouwen. De gevangenen die vertrokken dienden vervangen te worden door 'flexibele en weinig veeleisende arbeidskrachten'. Op 20 juni 1946 sloot de Belgische regering een overeenkomst met Italië over de komst van 50 000 Italiaanse werkkrachten. Voor elke migrant kreeg de Italiaanse regering een bepaalde hoeveelheid steenkool. Nadat 262 mensen, waarvan 136 Italianen, in 1956 om het leven kwamen bij een ongeval in de mijn van Marcinelle, eiste Italië een beter toezicht op de arbeidsomstandigheden van haar onderdanen. Omdat België weigerde op deze vraag in te gaan, vertraagde de instroom van Italiaanse gastarbeiders. De regering sloot daarom vanaf 1956 overeenkomsten met Griekenland en Spanje.

De jaren zestig

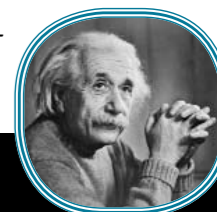
In de volgende jaren bereikte de immigratie in België een absoluut hoogtepunt. De golden sixties hebben hun naam niet gestolen: de jaren zestig waren een periode van ongezogene economische bloei. De vraag naar arbeidskrachten was zo groot dat de Belgische regering genoodzaakt was haar rekruteringsbeleid voor buitenlandse arbeiders uit te breiden. Tussen 1961 en 1966 werden niet minder dan 130 000 werkvergunningen uitgedeeld. Naast Spanjaarden en Grieken kwamen vooral Marokkanen en Turken naar ons land om te werken. In februari 1964 sloot België een akkoord met Marokko over de immigratie van arbeidskrachten, enkele maanden later gebeurde hetzelfde met Turkije. Alle partijen hadden baat bij deze overeenkomst: België had nood aan nieuwe arbeidskrachten, terwijl de Turkse en Marokkaanse regeringen rekenden op het geld dat via de arbeidsmigranten naar hun land zou terugstromen. In de verdragen was ook expliciet opgenomen dat het ging om migraties van hele families: mannen werden dus aangemoedigd hun vrouw en kinderen mee te brengen. Op die

manier hoopte de Belgische regering het geboortecijfer te doen stijgen. Bovendien wilde men verhinderen dat migranten zich in een ander land zouden vestigen van zodra ze daar beter werk vonden. De regering rekende er namelijk op dat gastarbeiders hun loon in de Belgische economie zouden investeren.

Toch bleef de Belgische regering deze immigranten lang beschouwen als gastarbeiders die uiteindelijk naar huis zouden terugkeren. Daarom koppelde de regering haar immigratiebeleid nooit aan een gerichte integratiepolitiek. Pas in 1989 werd het eerste, officiële integratiebeleid voorgesteld. Vandaag betalen we de prijs voor die late reactie. Het heersende onbegrip jegens de populatie van vreemde origine had misschien vermeden of toch minstens gemilderd kunnen worden als men veel vroeger had geïnvesteerd in taalcursussen en culturele uitwisselingsprogramma's. Bovendien werd het nieuwe migranten aanvankelijk bijzonder moeilijk gemaakt om de Belgische nationaliteit te verwerven. In 1984 werd de Belgische nationaliteitswetgeving voor het eerst grondig herzien met de bedoeling de naturalisatie van vreemdelingen te vereenvoudigen. De nieuwe 'snel-Belg-wet' van 2000 heeft de voorwaarden om Belg te worden nog versoepeld. Talrijke migranten hebben daardoor in de voorbije decennia de Belgische nationaliteit aangenomen.

Economische crisis

Na de oliecrisis in 1973 brak een periode van economische malaise aan. De globale economie stuikte in elkaar en ook België ontsnapte niet aan de crisis. Een groot aantal

Politieke vluchtelingen

Wist je dat Albert Einstein als politiek vluchteling naar ons land is gekomen? Toen Hitler in 1933 aan de macht kwam, weigerde Einstein naar nazi-Duitsland terug te keren. Hij verbleef dat jaar even aan de Belgische kust, voor hij naar de Verenigde Staten trok. In aanloop naar de Tweede Wereldoorlog ontving België trouwens heel wat politieke vluchtelingen uit Duitsland. Tijdens de jaren vijftig en zestig waren het vooral vluchtelingen uit het Oostblok die politiek asiel aanvroegen in ons land. Bijvoorbeeld na de Hongaarse opstand tegen het Sovjetbewind in 1956 of de Praagse lente in 1968. Maar ook politieke vluchtelingen uit Zuid-Amerika en Zaïre zochten bescherming in België. Op de vlucht voor de dictatoriale regimes die in de jaren zeventig, tachtig en negentig aan de macht waren in Chili, Argentinië en Brazilië of het repressieve bewind van Mobutu in Zaïre tijdens diezelfde periode hoopten vele mensen hier een nieuw, veilig bestaan te kunnen opbouwen. In een recenter verleden ving België vooral veel asielzoekers op uit ex-Joegoslavië. Gevlucht voor de oorlog in de Balkan vroegen vele Kroaten, Bosniërs en later ook Serviërs asiel aan in België.

bedrijven ging failliet en de werkloosheid in ons land steeg dramatisch. Intussen werd ook duidelijk dat de migranten die in de jaren zestig naar België waren gekomen als gastarbeiders helemaal niet van plan waren om 'naar huis' terug te keren nu er eigenlijk niet langer werk voor hen was. Om de arbeidsmarkt niet nog verder onder druk te zetten, kondigde de Belgische overheid in 1974 een migratiestop af. Mensen konden alleen via het recht op familiehereniging naar ons land komen. Na een periode van gezinsherenigingen waarbij vrouwen en kinderen hun man of vader kwamen vervoegen, brak een periode aan van gezinsvormende migratie. Ook vandaag gaan veel Belgen van vreemde origine op zoek naar een partner in het land van herkomst. Door familiehereniging en een hoog geboortecijfer bleef het aantal migranten in België ook na de 'migratiestop' stijgen.

Jaren zeventig en later

De economische migratie naar ons land zou in de jaren zeventig grotendeels stilvallen. Voor gewone arbeiders werd het haast onmogelijk om een werkvergunning te krijgen, met meer illegale immigratie tot gevolg. Dat neemt niet weg dat België wel nog steeds migranten bleef opvangen die om humanitaire redenen naar ons land kwamen. Asielzoekers kunnen bescherming vragen. Op het moment dat een vreemdeling als vluchteling erkend wordt, is hij niet langer een asielzoeker maar heeft hij het statuut van erkend vluchteling.

Vandaag

Ook vandaag blijven uitbarstingen van geweld mensen op de vlucht drijven. Recente cijfers geven aan dat er in 2008 meer dan 40 miljoen mensen op de vlucht waren in de wereld. De meeste vluchtelingen komen uit Palestina, Irak, Afghanistan, Soedan, Colombia en Congo. Daarnaast neemt het aantal economische immigranten de voorbije jaren opnieuw toe. Werkgevers zijn steeds op zoek naar goedkope arbeidskrachten voor zware jobs die

▼ Vluchtelingen in Congo.

Wij zijn ook MIGRANTEN!

anders niet ingevuld geraken. Zo kwamen veel arbeiders uit Oost-Europa de voorbije jaren naar hier om bijvoorbeeld als poetsvrouw of in de fruitteelt te werken. Ook Latijns-Amerikaanse arbeiders vinden trouwens steeds vaker hun weg naar ons land.

Mensen zijn dus de voorbije eeuw om verschillende redenen naar België gekomen. In 2006 verbleven er 1 003 437 vreemdelingen in ons land. Dat is ongeveer 10% van de bevolking. Veel mensen denken dan in de eerste plaats aan de Marokkaanse en Turkse bevolking, maar in werkelijkheid is het plaatje heel divers. De 'top vijf' van best vertegenwoordigde bevolkingsgroepen in ons land wordt aangevoerd door de Italianen (+/- 176 000), gevolgd door de Fransen (+/- 123 000) en de Nederlanders (+/- 113 000). Marokkanen (+/- 81 000) en Spanjaarden (+/- 43 000) komen respectievelijk op de vierde en de vijfde plaats. Met 42 733 burgers valt Turkije zelfs buiten dit lijstje. Daarbij moet evenwel rekening gehouden worden met het feit dat veel Turken en Marokkanen de voorbije jaren de Belgische nationaliteit hebben verkregen waardoor ze niet langer in deze telling worden opgenomen.

Wij zijn allemaal kinderen van migranten

Mensen hebben zich doorheen de geschiedenis altijd verplaatst en zullen dat ook in de toekomst blijven doen. Zolang er oorlogen heersen en de rijkdommen van de wereld ongelijk verdeeld zijn, zullen mensen op zoek blijven gaan naar een beter leven. Als de oorzaken niet worden aangepakt, hebben mensen vaak geen andere keuze dan zich te verplaatsen. Momenteel zijn we bezig van Europa een fort te maken, met gesloten grenzen, strenge asielprocedures en een strikt uitwijzingsbeleid. Maar zelfs de meest radicale afsluiting van de grenzen zal migratie niet kunnen verhinderen. Als we nadenken over hoe wij morgen met migratie willen omgaan, moeten we naar het verleden durven kijken. Ontmoetingen tussen mensen uit de hele wereld en een intense uitwisseling van ideeën en tradities hebben onze samenleving gemaakt tot wat zij vandaag is. En dat zal in de toekomst niet anders zijn. Onze wereld is het product van migratie en wij zijn allemaal kinderen van migranten.

tekst: Hannelore Goeman

Bibliografie

- Castles, S. en Miller, M., *The Age of Migration: Population Movements in the Modern World*, London, 2003.
- Catherine, L., Morelli, A., Nadi, M., e.a., *Brussel Anders Bekeken, een blik op multicultureel Brussel en haar achtergronden*. School Zonder Racisme (ed.), Brussel, s.d.
- FOD Binnenlandse Zaken, Dienst Vreemdelingenzaken, *Statistieken Vreemdelingen per nationaliteit*, Brussel, April 2006, http://www.dofifgov.be/nl/statistieken/Stat_ETR_nl.htm
- Goff, R., Terry, J., e.a. *The 20th Century: a Brief Global History*, New York, 2002.
- Morelli, A., *Belgische emigranten: oorlogsvluchtelingen, economische migranten en politieke vluchtelingen uit onze streken van de 16e eeuw tot vandaag*, Antwerpen, 1999.
- Morelli, A., *Geschiedenis van het eigen volk: de vreemdeling in België van de prehistorie tot nu*, Leuven, 1993.
- Morelli, A., Schreiber, J.P., *Les émigrants belges d'hier, un miroir pour aujourd'hui*. MRAX, Bruxelles, 1999.
- Ouali, N., *De immigratie in België: aantallen, stromen en de arbeidsmarkt*. Rapport 2001. Algemene directie Werkgelegenheid en Arbeidsmarkt, Mei 2003.
- Reynebeau M., *Een geschiedenis van België*, Tiel, 2005.
- Vluchtelingen in getal*. Stichting Vluchteling, Den Haag, 2008.
- Beyers, L., *Iedereen zwart? Het samenleven van nieuwkomers en gevestigden in de mijncité Zwartberg, 1930-1980*, Amsterdam: Aksant, 2007.
- Goddeeris I., *De Poolse migratie in België 1945-1950. Politieke mobilisatie en sociale differentiatie*, Amsterdam: Aksant, 2005.
- Couderys V., *Leven voor de Tsaar. Russische bannelingen, samenzweerders en collaborateurs in België*, Leuven, Davidsfonds, 2004.
- Caestecker F., *Alien Policy in Belgium, 1840-1940. The Creation of Guest workers, Refugees and Illegal Aliens*, Oxford: Berghahn, 2000.

Colofon: © Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding. Realisatie: Uitgeverij Averbode in opdracht van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding. Coördinatie: Ann Vanoppen, tekst: Hannelore Goeman, eindredactie: Geertje Dewinter en Mieke Verminc, vormgeving: Kathleen Poelmans, illustraties Steve Michiels, coördinatie Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding: François De Smet, advies: Anne Morelli. Ondanks al onze inspanningen om aan de verplichtingen inzake het beeldmateriaal te voldoen, is het mogelijk dat bepaalde rechthebbenden ons onbekend zijn gebleven. We stellen ons ter beschikking om hun vragen te beantwoorden.

Werkblad

1. Verklaar de volgende woorden/begrippen. Zoek een verklaring in de tekst of in een woordenboek. Zijn er nog woorden die je niet begrijpt? Zoek ze op!

migratie / emigratie / immigratie / nomade / sedentair / domesticeren / neolithicum / verschil tussen migranten en gastarbeiders? / asielzoekers / illegalen / politieke vluchtelingen

2. Na het onderdeel 'Planten op wandel' en 'Dieren volgen voedsel' besluit de auteur 'net als planten migreren al deze dieren dus in de hoop een beter leven te vinden'. Evalueer deze uitspraak in het licht van de evolutietheorie.

3. a) Waarom waagden de eerste mensen de oversteek van Afrika naar Europa?
b) Waarom zijn de neanderthalers uitgestorven?
c) Kun je een vergelijking trekken?

4. Wie waren de typische migranten in de middeleeuwen. Geef telkens een concreet voorbeeld.

5. Combineer juist!

1492	Vasco Da Gama	Bahama's
1519-22	Hendrik de Zeevaarder	landt op het Amerikaanse continent
1430	Columbus	Kaap de Goede Hoop
1488	John Cabot	reis om de wereld
1497	Magellaan	westkust van Afrika
1497	B. Diaz	bereikt als eerste Indië (via Kaap ...)

6. Maak een duidelijk schema van de transatlantische slavenroute. Ken je hiervoor nog een andere naam?

7. De Conferentie van Berlijn (1885) was een mijlpaal in de geschiedenis van het Afrikaanse continent.

a) Zoek de belangrijkste bepalingen op.
b) Wat zat erin voor België?
c) Was er ook iets positiefs voor de Afrikanen?

8. Ook de Belgen emigreerden. Maak een bondig lijstje. Noem telkens de reden en/of de voorwaarde om te migreren.

9. Vul het volgende schema over de Belgische immigratie aan.

periode	wie	opmerking
voor 1830		
in de 19e eeuw		
interbellum		
tijdens WO II		
na WO II: jaren veertig		
jaren vijftig		
jaren zestig		
jaren zeventig		
later		

Didactische suggesties

MOGELIJKHEID I : Vakoverschrijdende lessenreeks met gevarieerde werkvormen (Vanuit geschiedenis/ godsdienst (moraal)/ Nederlands als kernvak of coördinerend vak)

Les 1: Probleemstelling

Brainstorm: wat bieden de media, wat ondervinden we zelf i.v.m. migratie/multiculturaliteit

Mogelijke items: de federale minister en het asielbeleid; in Vlaanderen en Wallonië verschillende visies over dat asielbeleid; nieuwe regulariseringsronde of niet?; Vlaams Belang gaat in het licht van de verkiezingen van juni 2009 terug naar zijn 'core business': bokshandschoenen en 'eigen volk eerst'; de moeder van mijn beste vriend komt uit Malta en spreekt Maltees (onbegrijpelijke taal) en Engels, Frans, Spaans, Italiaans, én Nederlands; moeten we de dubbele nationaliteit behouden?; de vorige leerlingenuit werd in de kleine uurtjes 'gestoord' door jonge kinderen van vreemde afkomst; de kerkbezetting in dorp X door 'mensen zonder papieren' wordt gesteund door de pastoor; een betoging in Antwerpen rond de oorlog in Gaza loopt uit op rellen en antisemitische slogans; steeds meer Nederlanders bevolken scholen in de grensstreek ...

Na waarschijnlijk enige uitleg en discussie komen tot de inleiding van het dossier. Vinden de leerlingen dit een valabel standpunt? Samen (via computer en beamer) exploreren van de website van het Centrum voor gelijkheid van kansen (www.diversiteit.be). Op het einde van de les: structuur van de lessenreeks aanbieden en eventuele opdrachten opgeven.

Les 2: Planten/dieren en migratie. In een les biologie. Bespreking/discussie van/over de tekst in het dossier. Andere voorbeelden laten zoeken (zoekopdracht in kleine groepjes).

Les 3: Prehistorie. Dit kan ook een keuze/facultatieve les zijn. Misschien wil een prehistoriefreak wel een presentatie geven, eventueel aan de hand van een of meer computerspeltjes. Dan kan dit bijvoorbeeld in een les media (richting Humane Wetenschappen: overeenkomsten tussen virtuele en reële wereld).

Les 4: Klassieke geschiedenis - overzichtsles (Kelten – middeleeuwen – ontdekkingsreizen – kolonisatie). Een synthese laten maken van de tekst (op een tijdlijn plaatsen) en op het web (of in handboek of atlas). Geschiede, typische afbeeldingen hierbij zoeken (voor uw jaarplan: dit is een echte doorloper).

Les 5: België, het beloofde land. Als men zich concentreert op de twintigste eeuw (gastarbeiders) kan dit in een les economie, aardrijkskunde ... of geschiedenis. Hier zou het interessant zijn om een buitenlandse ouder in de klas uit te nodigen. Waarom/hoe/wanneer kwam zijn/haar familie naar België. In de juiste 'golf' plaatsen.

Les 6: Belgisch asielbeleid nu (bij recht/economie ...). Wat hangt er vast aan die Belgische 'nationaliteit'; de snel-Belg-wet; voorwaarden voor regularisatie (eerst zelf opstellen en dan eens vergelijken met de regelgeving); wanneer krijg je een werk- of verblijfsvergunning; in welke gevallen krijg je in België politiek asiel ...

Hiervoor kun je ook de site van de Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken gebruiken: www.ibz.be.

Les 7: Migratie in de wereld (in les aardrijkskunde of geschiedenis).

Europa en het Schengen-verdrag; 'Fort Europa': nodig/wenselijk/verwerpelijk?

Vergelijken van werk- en verblijfsvergunningen in België, Australië, Canada, USA ... en China?

Problematiek van de intern ontheemden. Cijfers hierover op www.avaaz.org (Avaaz zet zich in voor globalisering met een menselijk gezicht) en op www.unfpa.org. Het is dit Population Fund van de Verenigde Naties dat opnieuw geld krijgt van Barack Obama (Bush jr. had steun aan dit fonds opgeschort omdat men in sommige gevallen abortus toelaat).

Les 8: (facultatief) Verwerken van cijfermateriaal in de wiskundeles. Niet alleen procenten berekenen maar ook leren hoe je statistieken (niet) moet interpreteren. Cijfermateriaal bij het nationaal instituut voor de Statistiek: <http://statbel.fgov.be> of bij www4.vlaanderen.be/dar/svr/pages/default.aspx. De studiedienst van de Vlaamse Regering maakte o.a. een studie over 'Migratiebewegingen in het Vlaamse Gewest in de periode 1997-2008' (SVR-rapport 2008/2).

Les 9: Afsluiter. Wat hebben we geleerd, wat was verassend, waar zijn we van mening veranderd? Discussie eventueel op gang trekken met een stellingenspel.

- Gedwongen migratie van planten/dieren door de mens zorgt alleen maar voor problemen. Kijk maar naar de konijnen- en kamelenplaag in Australië, het verdrijven van de rode door de grijze eekhoorn, van onze gewone kikker door de brulkikker die te groot werd voor het aquarium enz ...
- Professor Vermeersch heeft gelijk: het eerste probleem dat we moeten aanpakken is de overbevolking.
- Het begrip 'mensen zonder papieren' = illegalen is quatsch. Je bestaat, is dat niet voldoende? Voor de invoering van de burgerlijke stand door Napoleon hadden wij toch ook geen identiteitskaart.
- 'Gedwongen migratie' is een eufemisme voor genocide.

MOGELIJKHEID II : Ervaringsgerichte projectdag

De school organiseert verschillende workshops (met of zonder keuzemogelijkheid voor de leerlingen) in een rotatiesysteem. Je kunt de hele dag kaderen met het spel 'Tracing'. Elke leerling krijgt een andere identiteit en moet via een bepaald systeem zoeken naar een vermiste dierbare. Dit spel kan de hele dag doorlopen tussen de bedrijven door (dat is zelfs de bedoeling). Te bestellen (en info en begeleiding) bij het Centrum voor Informatieve Spelen in Leuven (<http://spelinfo.be>). Er zijn ook nog andere spelen rond migratie en vluchtelingen, die zeer bruikbaar zijn. Verder is het best dat je mensen/organisaties kunt uitnodigen die je kent uit je eigen 'netwerk' (of dat van collega's). Die mensen zijn dan echt gemotiveerd. Een lijst van educatieve organisaties die je kunt inschakelen om je workshops te bevolken vind je op www.kleurbekennen.be.

Workshop 1: 'Op de vlucht', een inleefspel en/of 'Rafa Rafa', over integreren in een onbekend land (cis@spel-info.be).

Workshop 2: Standpunten van Vlaamse partijen over migratie en asiel. Men kan politici uit de verschillende partijen uitnodigen of de leerlingen een rollenspel laten spelen. Ze maken zich de standpunten van één partij eigen en houden dan een parlementair debat over het Belgisch asielbeleid (natuurlijk goed structureren met moderator).

Workshop 3: Getuigenis van een asielzoeker. Kan zeer aangrijpend zijn voor de leerlingen (soms is er een taalprobleem, maar met wat goede wil, lukt veel). Illegalen durven niet altijd op zo'n uitnodiging ingaan.

Workshop 4: Getuigenis van een welzijnswerker uit een asielcentrum, opvangscentrum, ambtenaar die met deze onderwerpen bezig is, iemand van het Centrum voor gelijkheid van kansen ... Persoon legt zijn/haar taak/werk uit. Leerlingen kunnen vragen stellen.

Workshop 5: Getuigenis van een Belg met ervaring in de wereld. Iemand die x jaar in het buitenland heeft gewerkt,

gehuwd is met iemand uit een andere cultuur/land (en die daar woont of lang gewoond heeft). Hoe is het als westerling om ons aan te passen aan dat land/die cultuur? Verwacht men daar van ons wat wij van migranten verwachten (integratie, assimilatie, of integendeel 'afstand'...)?

Het is zeer interessant om 's middags een multiculturele maaltijd in te richten (eventueel door STW-klassen). Je krijgt hierbij ook zeer gemakkelijk hulp van ouders die typische gerechten (zelfs in grote hoeveelheden) willen maken.

Moet dit geëvalueerd worden? Daar is niets op tegen. Je kunt bijvoorbeeld vragen om op voorhand de bundel te lezen. Als je per workshop ook een info-element inlast en/of in de gangen panelen plaatst, kun je de leerlingen in de loop van de dag opdrachten laten maken. Dit kan per groepje ingediend worden (wel zorgen dat je verbeteringen verdeelt!).

Moesten de leerlingen toch al een logboek hebben, bijvoorbeeld voor het vak godsdienst, dan kan daar een persoonlijke evaluatie van de dag inkomen (door de leerling dan). Veel succes!

Chris Goethals

Oplossingen werkblad

- eigen antwoord leerlingen.
- In de tekst lijkt het alsof planten en dieren doelbewust migreren. Als we redeneren vanuit de evolutietheorie, dan overleven net die planten wier zaad toevallig door de wind in de 'juiste' richting verspreid wordt. Zalmen ondernemen hun hele trek uit instinct.
- Toenemende droogte en dus voedselschaarste in Afrika tegenover milder klimaat en nieuwe voedselvoorraden in Europa. Toenemende competitie tussen verschillende mensesoorten.
 - In de laatste ijstijd waren de continenten door de lage waterstand van de zeeën nog met elkaar verbonden. Dit maakte de opmars van een nieuwe mensesoort, de homo sapiens, mogelijk. De homo sapiens verdreef de neanderthaler.
 - Er is telkens een klimatologische reden en anderzijds 'concurrentie' tussen de soorten.
- Handelaars trokken van de ene jaarmarkt naar de andere.
 - Ambtenaren trokken mee met de rondreizende hofhouding. Ook waren er rondreizende rechters.
 - Pelgrims bevolkten de Europese wegen, bijvoorbeeld naar Compostela.
- 1430 - Hendrik de Zeevaarder - Westkust van Afrika
 1488 - Bartolomeo Diaz - Kaap de Goede Hoop
 1492 - Columbus - de Bahama's
 1497 - Vasco da Gama - bereikt Indië (via Kaap de Goede Hoop)
 1497 - John Cabot - Amerikaans vasteland (Newfoundland)
 1519-1522 - Magellaan - reis om de wereld
- De driehoekshandel


```

      graph TD
      A[Amerika] -- plantagenproducten --> B[Europa]
      B -- stoffen, alcohol, wapens --> C[Afrika]
      C -- slaven --> A
      
```
- verdeling van Afrika (vastlegging koloniale grenzen en invloedssferen)
 - vrijhandel in het Congobekken
 - vrije scheepvaart op de Congorivier

- bestrijding van de slavenhandel (voornamelijk door Arabieren) (c)
 - Niet België, maar Leopold II krijgt Kongo als privé-bezit (in 1908 Belgische kolonie) (b)
- In de 17e eeuw: van Antwerpen naar Nederland (o.w.v. godsdienstoorlogen)
 - In de 19e eeuw: seizoensarbeiders naar Frankrijk ('arm Vlaanderen'), ook pendelarbeid mogelijk door stoomtrein
 - Begin 20e eeuw: Noord-Amerika en Canada; mogelijk door de stoomboot
 - In de 20e eeuw: naar Kongo: om de Belgische kolonie daar te organiseren; er waren interessante, leidinggevende jobs.
voor 1830	telkens wisselende heersers	ambtenaren e.d. uit het land van het nieuwe gezag
19e eeuw	Nederlanders en Fransen	
interbellum	Italianen, Oost-Europeanen	arbeiders voor de steenkoolmijnen
WO II	politieke vluchtelingen	vluchten voor dictatuur in hun land
	soldaten uit koloniale gebieden	bleven na de oorlog soms hier
jaren veertig	Italianen	steenkoolmijnen
eind jaren vijftig	Grieken, Spanjaarden	steenkoolmijnen
jaren zestig	Marokkanen, Turken	door economische bloei; gezinsmigratie (opkrikken geboortecijfer)
jaren zeventig	migratiestop (1974)	economische malaise
later	gezinshereniging
gezinsvormende migratie
illegale immigratie
asielzoekers	

Ben ik een migrant?

De geschiedenis van onze migraties

De mens heeft zich altijd verplaatst. Migratie is het door mensen meest gedeelde fenomeen. Vandaag lijkt het alsof we die eenvoudige realiteit vergeten zijn. De geschiedenis van de migraties doorspekt nochtans de volledige geschiedenis. Het **Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding** nodigt u hierbij uit deze geschiedenis te herontdekken.

Hoe kunt u dit pedagogische document verkrijgen?

Via internet: u kunt het gratis downloaden op www.diversiteit.be

Een gedrukt exemplaar: bij het Centrum op epost@cntr.be, zolang de voorraad strekt.